

Miljøministeriet
Miljøstyrelsen

Strategisk miljøvurdering Natura 2000-plan 2022-2027

Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne
Natura 2000-område nr. 210
Habitatområde H159

November 2021

Udgiver: Miljøstyrelsen
Redaktion: Miljøstyrelsen Storstrøm

Forsidefoto:
Døndalen
Fotograf: Didde Dalkvist

ISBN: 978-87-7564-910-5

Indhold

1. Miljørapport for Forslag til Natura 2000-plan 2022-2027	4
1.1 Ikke teknisk resumé.....	4
1.2 Planens indhold, hovedformål og andre relevante planer	5
1.2.1 Anden lovgivning	5
1.2.2 Andre relevante planer	6
1.3 Nuværende naturtilstand i Natura 2000-området og Nul-alternativ	8
1.3.1 Nuværende naturtilstand jf. basisanalysen.....	8
1.4 Den sandsynlige væsentlige indvirkning på miljøet	9
1.4.1 Flora, fauna og biologisk mangfoldighed.....	9
1.4.2 Befolkningen	10
1.4.3 Menneskets sundhed	10
1.4.4 Jordbund, vand, luft og klimatiske faktorer	10
1.4.5 Materielle goder og kulturarv	11
1.4.6 Landskab.....	11
1.4.7 Arter	11
1.4.8 Fredninger, fredede områder og vildtreservater	11
1.5 Eksisterende miljøproblemer	12
1.5.1 Planens påvirkning af truslerne i området	12
1.6 Internationale miljøbeskyttelsesmål.....	13
1.7 Planens indvirkning på miljøet.....	13
1.8 Foranstaltninger der modsvarer negativ indvirkning på miljøet	17
1.9 Miljøvurderingens gennemførelse og grundlag for prioriteringer og valg	18
1.10 Overvågning	19

1. Miljørapport for Forslag til Natura 2000-plan 2022-2027

Den enkelte Natura 2000-plan er ifølge lovbekendtgørelse nr. 1976 af 27. oktober 2021 om miljøvurderinger af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) underlagt krav om miljøvurdering. SMV rapporten skal indeholde oplysninger, der følger af lovens bilag 4.

Natura 2000-planen er en overordnet statslig plan, som skal gennemføres gennem kommunale og andre ansvarlige myndigheders handleplaner, der har fokus på forventede forvaltningsindsatser og initiativer, fordeling af indsatser mellem ansvarlige myndigheder og tidsfølgen for gennemførelsen. Der kan således ikke i forbindelse med den statslige plan foretages en konkret vurdering af indsatsernes miljøpåvirkning, da de statslige Natura 2000-planer ikke fastlægger, hvor den konkrete indsats skal gennemføres.

Natura 2000-område nr. 210 Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne består udelukkende af habitatområde H159 Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne.

Natura 2000-området er ikke placeret nær den danske grænse og udpegningsgrundlaget indeholder ikke trækfugle eller arter, som bevæger sig på tværs af landegrænser. Indsatsprogrammet i Natura 2000-planen består udelukkende af tiltag, som vurderes at kunne påvirke lokalt fx drift og pleje af de terrestriske naturtyper. Området er ikke biologisk eller geografisk forbundet med områder, herunder Natura 2000-områder, i udlandet. Det vurderes derfor, at planen ikke har grænseoverskridende påvirkning.

1.1 Ikke teknisk resumé

Natura 2000-planen medvirker til at sikre, at arter, fugle og naturtyper, som er omfattet af udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området på sigt opnår gunstig bevaringsstatus på biogeografisk niveau. Derudover har de planlagte indsatser en positiv effekt for den øvrige natur, fugle og arter, der findes i området, og Natura 2000-planen medvirker således til at sikre den biologiske mangfoldighed generelt.

Indsatsprogrammet i Natura 2000-planen har fokus på at sikre synergieffekter, skabe større sammenhæng i naturen og sikre en mere naturlig dynamik i området. Fx ved at sikre en mere hensigtsmæssig hydrologi og udlæggelse af arealer med urørt skov. Dette kan ske gennem eksisterende og kommende tilskudsordninger vedr. plejeindsatser og aftaler om udlægning af urørt skov.

Indsatserne beskrevet i planen vil endvidere medvirke til at skabe flere muligheder for naturoplevelser for lokalbefolkningen i området. Desuden vil Natura 2000-planen bidrage positivt til menneskers sundhed ved genskabelse af økosystemydelse. Jordbund og vand vurderes endvidere at blive påvirket i form af reduceret næringstilførsel. Luft og klimatiske faktorer vurderes derimod ikke at blive påvirket af Natura 2000-planens indsatsprogram. Indsatsprogrammet vil påvirke kulturarven i området, da sikres mod tilgroning.

Mål for forbedring af vandkvaliteten i form af bl.a. reducere af kvælstof og miljøfremmede stoffer, sikres gennem vandområdeplanlægningen, men forventes ligeledes at gavne dyr og planter tilknyttet vandløb og søerne.

Landskabet i området kan ændre karakter hvis der ryddes vedplanter for at skabe flere lysåbne arealer. Jordbunden kan blive udpint på næringsberigede arealer, som følge af nuværende eller tidligere gødsning.

Natura 2000-planens gennemførelse vurderes at komplimentere og understøtte de eksisterende fredninger og andre igangværende plejeforanstaltninger i Natura 2000-området.

1.2 Planens indhold, hovedformål og andre relevante planer

Indhold

Natura 2000-planen består af målsætninger for det enkelte Natura 2000-område og områdets udpegningsgrundlag, samt et indsatsprogram, der angiver retningslinjer for planens gennemførelse i planperioden 2022-2027. Målsætningerne består af overordnede målsætninger for hele Natura 2000-området samt konkrete målsætninger og afvejning af modstridende naturinteresser. Retningslinjerne om naturområdernes forvaltning i indsatsprogrammet, har både konkret og generel karakter. Endelig indeholder Natura 2000-planen et oversigtsskema, der viser naturtyper og arter på områdets udpegningsgrundlag.

Hovedformål

For området findes følgende overordnede målsætninger i forslag til Natura 2000-planen.

Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget opnår gunstig bevaringsstatus. Målet er:

- at områdets sø- og vandløbsnaturtyper sikres, hvilket forudsætter en god vandkvalitet og for vandløbene også en stor grad af naturlig dynamik og gunstige fysiske forhold.
- at områdets naturtyper med stærk ugunstig bevaringsstatus sikres, gerne som sammenhængende arealer, hvor det naturmæssigt er muligt.
- at levesteder for stor vandsalamander sikres.
- at bevare en naturlig dynamik mellem det tilgrænsende hav og den kystnære terrestriske natur i området.
- at lysåbne naturtyper prioriteres højt i forhold til yngre tilgroning med elle- og askeskov. Det prioriteres også, at kildevæld holdes lysåbne, med mindre en beskygget tilstand skyldes en ældre bevoksning af træer.
- at områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtyperne hensigtsmæssig hydrologi og drift/pleje, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.
- at den økologiske integritet for området sikres derudover ved god vandkvalitet gennem reduceret tilførsel af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer, hvilket reguleres gennem vandområdeplanerne.

1.2.1 Anden lovgivning

Natura 2000-planen er bindende for myndighederne. Det vil sige, at alle myndigheder skal lægge Natura 2000-planen til grund i arealdrift på egne arealer, naturforvaltning eller ved udøvelse af

deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt. Offentlige lodsejere er bundet af planens målsætninger og kan vælge at gennemføre disse direkte i egne drifts- og plejeplaner. På lovområder som f.eks. fiskeriloven og vildtforvaltningsloven, hvor staten er myndighed, kan der følges op med nationale strategier.

Natura 2000-planen tilsidesætter ikke øvrig lovgivning, og den indsats, som iværksættes for at sikre planens gennemførelse, skal have de fornødne tilladelser, dispensationer m.v., på grundlag af konsekvensvurderinger, hvor dette er nødvendigt i henhold til lovgivningen herom. I det omfang, indsatsen entydigt kan defineres som nødvendig for lokalitetens forvaltning, er en konsekvensvurdering efter habitatdirektivet ikke påkrævet, men der kan kræves tilladelse eller godkendelse efter anden lovgivning.

Der er ikke gennemført vurdering i henhold til habitatdirektivets artikel 6.3 af de enkelte Natura 2000-planer, idet planer, som direkte er forbundet med eller nødvendige for Natura 2000-områdets forvaltning, ikke er omfattet af kravet om screening og evt. konsekvensvurdering.

1.2.2 Andre relevante planer

Anden generations Natura 2000-planer for 2016-2021 blev vedtaget i april 2016, og de opfølgende kommunale handleplaner blev endeligt vedtaget i foråret 2017.

Første generations Natura 2000-planer (2010-2015) fastlagde rammerne for en række grundlæggende indsatser, som f.eks. rydninger, forbedrede hydrologiske forhold og iværksættelse af plejetiltag. Disse indsatser blev fastholdt og videreført i anden generations Natura 2000-planer (2016-2021). I tredje generation Natura 2000-planer igangsættes nye indsatser med særlig fokus på fortsat pleje til sikring af beskyttede naturtyper, fugle og arter, sikring af naturlig dynamik og større sammenhængende arealer fx udlægning af arealer til urørt skov, udtagning af lavbundsjord og ved at sikre en mere hensigtsmæssig hydrologi.

Natura 2000-planer, som omfatter fredskovpligtige arealer, og dermed er omfattet af skovloven, skal revideres med 12 års mellemrum, jf. skovlovens § 16, stk. 2. Det betyder således, at Natura 2000 skovplanerne, som er en del af 1. generations Natura 2000-planer, er gældende fra 2010 til udgangen af 2021 og at der i forbindelse med udarbejdelse af tredje generations Natura 2000-planer, også vil ske en revision af den del af Natura 2000-planerne, som omfatter fredsskovpligtige arealer.

Vandområdeplaner og EU's havstrategi

N210 er beliggende i vandområdedistrikt Bornholm. Vandområdets økologiske og kemiske tilstand fremgår af vandområdeplanen for området.

For de Natura 2000-områder som også er omfattet af en vandområdeplan og Danmarks Havstrategi, er målsætninger og retningslinjer for indsatser om vandkvalitet, næringsstoffer, miljøfremmede stoffer, hydrologi og fysiske forhold samlet i vandområdeplanen og/eller i basisanalysen med tilhørende indsatskatalog og havstrategien. Disse mål og indsatser vil bidrage til at forbedre vandmiljøet og vandkvaliteten i Natura 2000-områderne og understøtte Natura 2000-planens målsætninger.

Landsplandirektiver og kommuneplaner

Natura 2000-områderne, der er udpeget i medfør af miljømålsloven, skal fremgå af landsplandirektiver og kommuneplaner. I henhold til Bekendtgørelse om planlægning nr. 1157 af 1. juli 2020, må kommuneplaner ikke stride mod en Natura 2000-plan, jf. lov om miljømål m.v. for internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven), en handleplan efter samme lovs § 46 a

eller regler udstedt i medfør af samme lovs § 36, stk. 3, eller stride mod en Natura 2000-skovplan, jf. kapitel 4 i lov om skove. Af redegørelsen til planforslag, der ikke er direkte forbundet med eller nødvendig for et Natura 2000-områdes forvaltning, skal jf. bekendtgørelse om administration af planloven i forbindelse med internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter, indgå en vurdering af planforslagets virkninger på området under hensyn til områdets bevaringsmålsætninger.

Klimasikring

Regeringen har i december 2012 udgivet en handlingsplan for klimasikring af Danmark. Planen indeholder en lang række regeringsinitiativer, der skal medvirke til at skabe bedre rammer for klimatilpasningen lokalt. De enkelte kommuner har udarbejdet en klimatilpasningsplan. En vurdering af samspillet mellem den kommunale klimatilpasningsplan og Natura 2000-planen forudsætter kendskab til, hvor de forudsatte indsatser i Natura 2000-planen konkret vil blive gennemført sammenholdt med de indsatser, der skal gennemføres som led i klimatilpasningsplanen.

Kommunal klimatilpasningsplan

Såfremt konkrete projekter som led i den kommunale klimatilpasningsplan kan påvirke udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området væsentligt, skal der gennemføres en konsekvensvurdering af projektet, inden det kan gennemføres. Dette gælder dog ikke, hvis projektet gennemføres som led i Natura 2000-planen og dermed har som delformål at sikre, at naturtyper og arter opnår gunstig bevaringsstatus.

Natur- og Biodiversitetspakke

I december 2020 blev der indgået aftale om Natur- og biodiversitetspakken, som har til formål at fremme natur og biodiversitet i Danmark og bidrage til at bremse naturens tilbagegang. Natur- og biodiversitetspakken skal gennemføres i perioden 2021-2024. Med Natur- og Biodiversitetspakken er der bl.a. afsat midler til udpegningsgrundlaget for nationalparker, udlægning af urørt skov, forbedring af havmiljøet og udarbejdelse af strategi for forvaltning af truede arter.

Det fremgår af Lov om nationalparker, at ansøger, i forbindelse med ansøgningsfasen til etablering af nationalparken, skal udarbejde en projektbeskrivelse for etablering af nationalparken, samt en forvaltningsplan for området. Planen skal tage højde for internationale naturbeskyttelsehensyn, herunder skal det fremgå af redegørelsen, om forvaltningsplanens gennemførelse er afhængig af tilladelser, godkendelser eller dispensationer ligesom der skal indgå en beskrivelse af nuværende status for naturen i området. Forvaltningsplanen er tiltænkt at skulle sikre en vildere naturforvaltning, bl.a. i Natura 2000-områder. Det fremgår i den forbindelse af lov om nationalparker, at det forudsættes, at den vildere naturforvaltning er i overensstemmelse med bevaringsmålsætninger i Natura 2000-planen for berørte områder.

Forbud mod gødskning, sprøjtning og omlægning af §3-arealer

Pr. 1. juli 2022 træder et forbud mod sprøjtning, gødskning og omlægning af § 3-arealer i kraft. Forbuddet vil gælde alle arealer, der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, stk. 2 og 3 og vil i praksis hovedsageligt have betydning for ferske enge og strandenge, hvor der i dag kan være en lovlig drift med sprøjtning, gødskning og/eller omlægning. For de øvrige § 3-beskyttede naturarealer gælder der som udgangspunkt allerede et sådant forbud. En delmængde af de § 3 strandenge kan også være kortlagt som habitatnatur, mens de ferske enge ikke har en tilsvarende habitatnaturtype. Lovændringen forventes at have en gavnlig synergieffekt på Natura 2000-områderne, herunder evt. fugle og arter på udpegningsgrundlaget, samt de kortlagte habitatnaturtyper, både i form af en direkte effekt på de kortlagte strandenge og indirekte ved at mindske eventuel randpåvirkning.

1.3 Nuværende naturtilstand i Natura 2000-området og Nul-alternativ

I basisanalysen, der danner grundlag for Natura 2000-planen, er der foretaget en nærmere gennemgang af den nuværende naturtilstand i området.

1.3.1 Nuværende naturtilstand jf. basisanalysen

Områdets mest udbredte lysåbne naturtype er kystklint/klippe (1230), som stedvist er påvirket af næringsstoffer fra naboarealer og derfor er nogle arealer i moderat naturtilstand. Tilsvarende er gældende kildevæld (7220), som støder op til et intensivt dyrket areal, som medfører tilførsel af næringsstoffer, hvorfor tilstanden ligeledes er moderat.

Omtrent halvdelen af områdets arealer med tør hede (4030) er påvirket af tilgroning med vedplanter samt forekomst af det invasive mos stjerne-bredribbe, hvorfor de er i en moderat naturtilstand. De resterende arealer er i god naturtilstand.

De kortlagte enekrat (5130) er i moderat naturtilstand grundet opvækst af vedplanter samt manglende drift.

Strandvold med flerårige planter (1220) er under tilgroning med den invasive rynket rose, og er derfor i en moderat naturtilstand.

Naturtilstanden for strandeng (1330) er moderat grundet manglende drift, og dermed højt voksende græs- og urtevegetation.

Der er ikke udviklet et tilstandsvurderingssystem til naturtypen indlandsklippe (8220), hvorfor denne ikke er tilstandsberegnet.

I området er der kortlagt bøg på muld (9130), ege-blandskov (9160) samt elle- og askeskov (91E0). Den mest udbredte skovnaturtype er ege-blandskov (9160), som er kortlagt på ca. 5,6 ha. Ege-blandskovene (9160) rummer hovedsageligt 1-5 store træer pr. ha. Der er registreret 1-5 stk. stående dødt ved på lidt over 1/4 af arealerne, og 1/4 indeholder mindre end 1 stk. pr. ha. For liggende dødt ved er der på de fleste arealer registreret over 10 stk. pr. ha. Jf. seneste Artikel 17-afrapportering til EU om habitatnaturtypernes tilstand, mangler der generelt store træer og dødt ved i skovhabitatyperne.

For de øvrige skovnaturtyper gælder, at bøg på muld (9130) hovedsageligt rummer mere end 10 store træer pr. ha samt at elle- og askeskovene (91E0) rummer mindre end et stort træ pr. ha. Både bøg på muld (9130) og elle- og askeskovene (91E0) rummer primært mere end 10 stk. stående hhv. liggende dødt ved pr. ha. Elle- og askeskovene (91E0) er ikke påvirket af afvanding i dette Natura 2000-område.

I Natura 2000-området er der kortlagt 4 småsøer med habitatnaturtypen næringsrig sø (3150). De er tilstandsvurderet med hhv. tre i god tilstand og en i moderat tilstand. I området er der yderligere kortlagt en sø med habitatnaturtypen kransnålalge sø (3140), som er i moderat tilstand.

Der er kortlagt 6 mulige levesteder for stor vandsalamander i Natura 2000-området, heraf er 3 i god naturtilstand, og 3 i moderat naturtilstand. Den moderate naturtilstand skyldes, at søerne er præget af næringsstofbelastning i form af opvækst af grønne trådalger og dominans af liden andemad.

En række naturtyper og levesteder for arter og fugle, som området er udpeget for at beskytte, kræver vedvarende drift for at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus. Det gælder fx en

række lysåbne naturtyper. Samtidig kræver andre naturtyper og levesteder i moderat til dårlig tilstand tiltag, der kan imødegå forringelse.

Hvis ikke indsatsprogrammet i Natura 2000-planen for tredje planperiode realiseres, er der risiko for, at den gode naturtilstand på enkelte af naturarealerne og levestederne for stor vandsalamander ikke fastholdes. Der er ligeledes risiko for at naturtilstanden ikke vil blive forbedret på bl.a. enekrat (5130), strandeng (1330) og tør hede (4030), da der er behov for en indsats mod tilgroning og fremadrettet sikring af hensigtsmæssig drift generelt. Endvidere vil der være risiko for, at sikring af egnede levesteder samt eventuelle bestande af stor vandsalamander ikke fastholdes. Den gavnlige effekt af en målrettet indsats for hederne og fremadrettet sikring af hensigtsmæssig drift og pleje generelt, vil ligeledes udeblive hvis indsatsprogrammet i Natura 2000-planen ikke realiseres.

Manglende realisering af indsats som urørt skov og skovnaturtypebevarende drift og pleje kan betyde, at der ikke skabes flere skovstrukturer som mere dødt ved og den deraf gavnlige effekt, for skovnaturtyper og arter tilknyttet skov, udebliver.

Hvis ikke indsatsprogrammet realiseres risikerer man endvidere, at der ikke opnås mulighed for større naturoplevelser for befolkningen i området. Sekundært kan en positiv indvirkning på menneskets sundhed, klimatiske faktorer samt landskabelige værdi mistes.

1.4 Den sandsynlige væsentlige indvirkning på miljøet

I dette afsnit beskrives de øvrige miljøforhold i og udenfor Natura 2000-området, der kan blive væsentligt berørt af Natura 2000-planen.

1.4.1 Flora, fauna og biologisk mangfoldighed

Natura 2000-planen bidrager, ud over sikring af naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget for området, generelt til at sikre de øvrige naturtyper og arter, der findes inden for området, idet Natura 2000-planerne generelt medvirker til at etablere gunstige forhold for naturen. Hermed bidrager Natura 2000-planen også til at opnå biodiversitetskonventionens mål om at sikre, at den biologiske mangfoldighed bevares, ligesom planen bidrager til at sikre levesteder for arter, der er beskyttet i medfør af generelle fredningsbestemmelser. Planens indsats om udarbejdelse af en national strategi for forvaltning af truede og rødlistede arter bidrager positivt i forhold til forvaltning af arterne.

Tilgroning med høje græsser, urter, vedplanter eller invasive plantearter forandrer naturen og kan føre til at mindre konkurrencestærke arter eller karakteristiske arter for naturtyperne forsvinder. Genetablering eller opretholdelse af drift, der modvirker tilgroning og spredning af invasive arter, vil både forbedre forhold for naturtyper som tør hede (4030), strandeng (1330) og enekrat (5130) på områdets udpegningsgrundlag og for truede arter generelt.

Udlægning af skove til urørt skov vil medføre at skovdriften ophører og i vidt omfang skal overlades til sig selv. Dermed vil der skabes plads til naturlige biologiske processer, der skaber flere levesteder, og dermed øges den biologiske mangfoldighed.

Natura 2000-planens indsats på hedearealerne vil generelt bidrage til at sikre naturtypen, og bevare den gode naturtilstand på hovedparten af arealerne med hede. Indsatsen vil endvidere kunne forbedre tilstanden på arealer med moderat naturtilstand samt potentialet for bedre levesteder for de tilknyttede arter.

Med planens indsatser for habitatnaturen sikres samtidig en stor del af den § 3-beskyttede natur i området. I og omkring Natura 2000-området findes bestande af fredede arter af padder, krybdyr og planter. Hertil kommer mange andre sjældne arter af bl.a. insekter, fugle, vandplanter, mosser og svampe. Sikring af en hensigtsmæssig drift og pleje, skovnaturtypebevarende drift eller urørt skov vil i mange tilfælde medføre, at forholdene for arter og naturarealer forbedres, idet deres naturgrundlag forbedres sammen med indsatsen for habitatnaturen.

1.4.2 Befolkningen

Natura 2000-område N210 Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne er beliggende i Bornholms Regionskommune, der har et indbyggertal på 39.739. Natura 2000-planen har fokus på sikring af den eksisterende udpegede natur i området. Sikringen af den eksisterende natur kan have betydning for arealanvendelsen, idet der kan forekomme arealer, som i forbindelse med gennemførelsen af planen vil blive omfattet af en plejeindsats, som fx vil kunne medføre en ændret drift på arealerne. Etablering af nye lysninger i skovområderne vil medføre ændringer i arealanvendelse.

Planen indeholder en mulig indsats om etablering af urørt skov, hvilket kan medføre en ændret tilgængelighed til områder på visse tidspunkter af året, ligesom færdsel på offentlige arealer uden for veje og stier med tiden kan blive sværere som følge af væltede træer, mere vådbund og eventuelle hegninger. Disse ændringer vurderes samtidig at give befolkningen mulighed for mere spændende naturoplevelser.

1.4.3 Menneskets sundhed

Natura 2000-området udnyttes til rekreative aktiviteter som fx vandring, cykling og løb, som bidrager til menneskets sundhed. Natura 2000-planen har til formål at sikre, at de beskyttede naturtyper og arter opnår gunstig bevaringsstatus, hvilket kun potentielt og undtagelsesvist på mindre arealer vil kunne hindre den rekreative udnyttelse af områderne, der foregår i dag. Kendskab til naturen og dens værdier vil medvirke til at skabe incitament til en større rekreativ udnyttelse af områderne. Natura 2000-planen vil dog potentielt kunne medføre, at den rekreative udnyttelse af områder udlagt til urørt skov ændrer sig, ligesom der vil være øget fokus på formidling af naturen til gavn for brugere af området.

Desuden bevirker planens indsatser om at sikre og forbedre området naturtyper og levesteder, at der generelt vil ske en forbedring af området biodiversitet og genskabelse af mere robuste økosystemer. Dette kan generelt påvirke menneskets sundhed ved forbedring og genskabelse af økosystemtydelser som fx vand, træ, luftrensning, jordbundsdannelse, bestøvning mm.

1.4.4 Jordbund, vand, luft og klimatiske faktorer

Der kan som følge af planens indsats om sikring af pleje på området terrestriske natur, ske udpining af jordbunden på arealer, der er næringsberigede som følge af nuværende eller tidligere gødskning.

Planens indsats om at reducere omfanget af arealer med rød-gran og ikke-hjemmehørende træarter i forbindelse med udlæg til urørt skov, kan potentielt betyde en ændring i udvaskning af næringsstoffer til vandløb og søer.

Det vurderes i øvrigt, at realisering af Natura 2000-planens indsatsprogram ikke vil have nogen væsentlig indflydelse på luft og klimatiske faktorer, idet planens indsatsprogram primært omfatter sikring og pleje af hedenaturtyperne samt øvrige naturtyper, der findes på Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag.

1.4.5 Materielle goder og kulturarv

Natura 2000-planen kan potentielt påvirke adgangen til og kvaliteten af områder, som har betydning for lokalbefolkningen. Planens indsatser omfatter pleje af de naturtyper, der findes på områdets udpegningsgrundlag, hvilket også vil kunne modvirke tilgroning af områdets mange fredede fortidsminder.

1.4.6 Landskab

Området er karakteriseret ved den Nordbornholmske klippekyst, som består af en lang rullestensstrand med høje kystklipper samt Spællinge Å – Døndalsåen som findes i bunden af en sprækkedal. I Døndalen findes endvidere en række skovbevoksede kilder. Dette område er specielt udpeget for at beskytte naturværdierne i det varierede skovareal, som både omfatter eksponeret løvskov på kystklipper og skov inde i dalsænkningen, hvor den til dels har præg af naturskov. På fugtige arealer findes den prioriterede naturtype elle- og askeskov (91E0).

Planen med dens indsatser vil kunne påvirke landskabet, fx hvis der udlægges urørt skov eller hvis invasive arter, krat og yngre skov ryddes med henblik på at skabe større robusthed for lysåbne naturtyper.

1.4.7 Arter

Dette Natura 2000-område rummer levesteder for stor vandsalamander, som er på udpegningsgrundlaget. Området rummer endvidere forekomster af sjældne og truede arter som f.eks. rundfinnet radeløv, mur-draba og flere arter af orkidéer. I kilderne i Døndalen er der fundet den rødlistede vandkalv *Hydroporus obsoletus*.

Natura 2000-planen vil kunne påvirke forskellige bilag IV-arter, arter på udpegningsgrundlaget, arter som lever i tilstødende områder m.fl., da planen indeholder indsatser til forbedring af habitater og levesteder for fugle og arter såsom udlæg til urørt skov, hedepleje og skabe større og sammenhængende naturområder mv.

1.4.8 Fredninger, fredede områder og vildtreservater

Inden for Natura 2000-området er de to fredede områder kaldet Døndal og Spellinge Mose. Det drejer sig om landskabsmæssige fredninger af både klippedalene samt kystklipperne, som har til formål at beskytte områdernes landskabsmæssige karakter samt sikre offentlighedens adgang hertil.

Natura 2000-planen indeholder indsatser, som vil medvirke til at sikre områdets naturtyper og naturværdier samt hindre yderligere tilgroning og tilplantning af området. Natura 2000-planen vil dermed bidrage positivt til fredningernes formål.

Der findes ingen natur- eller vildtreservater inden for Natura 2000-området.

1.5 Eksisterende miljøproblemer

Truslerne mod naturværdierne og områdets udpegningsgrundlag er beskrevet i basisanalysen, der danner grundlag for udkast til Natura 2000-planen for området. Planens mål er at sikre udpegningsgrundlaget mod disse trusler herunder prioritering i tilfælde af modstridende naturinteresser.

Deposition af luftbårne kvælstofforbindelser, herunder ammoniak kan påvirke næringsfattige naturtyper. Naturtyperne har forskellig sårbarhed over for kvælstofdeposition. Emissionen af ammoniak fra landbruget reguleres gennem husdyrgodkendelsesloven, som bidrager til at mindske ammoniakudledning fra punktkilder.

Næringstilførsel på arealer, der grænser op til dyrkede arealer, kan påvirke naturindholdet, hvilket især er gældende for områdets kildevæld (7220), og til dels også kystklint/klippe (1230) samt indlandsklipper (8220). Forøget næringsindhold kan medføre, at naturtypens karakteristiske arter forsvinder og erstattes af højtvoksende arter, der favoriseres af det forøgede næringsindhold.

Tilgroning med høje græsser, urter og vedplanter forandrer naturen og kan føre til ændringer i vegetationen således, at den lavtvoksende og artsrige naturtype-karakteristiske vegetation erstattes af en mere artsfattig vegetation, der i højere grad præges af mere almindelige, konkurrence-stærke arter. Tilgroning er især et problem i naturtyperne tør hede (4030), enekrat (5130) og strandeng (1330).

Forøget næringsindhold kan desuden i kombination med manglende drift, medføre at naturtyper og levesteder gror til. Endvidere medfører en øget næringsbelastning af søer, samt skyggevirkning fra træer og buske at søerne er mindre gode levesteder for bl.a. stor vandsalamander.

Invasive plantearter er ikke-hjemmehørende arter, der fortrænger naturlig vegetation. Forekomst af invasive arter er en trussel, fordi arterne breder sig hurtigt og udkonkurrerer de arter, der er karakteristiske for naturtyperne. Invasive arter er særligt et problem i områdets tørre heder (4030) og strandvold med flerårige planter (1220).

Fjernelse af hugstmodne træer og dødt ved i skove betyder, at skovene kommer til at rumme relativt få gamle træer og relativt lidt dødt ved, hvilket forringer levesteder for skovtilknyttede arter, herunder bl.a. mange vedboende svampe og insekter. Ifølge den seneste artikel 17-afrapportering til EU om habitatnaturtypernes tilstand, mangler der generelt store træer og dødt ved i skovhabitatyper. Almindelig skovdrift og dræning kan derfor udgøre et problem for områdets habitatnaturtyper i skov.

1.5.1 Planens påvirkning af truslerne i området

I dette afsnit redegøres der for, om planen, med dens indsatser, potentielt vurderes at forværre eller afhjælpe ovennævnte trusler.

Planen indeholder en indsats om etablering af og fastholdelse af pleje på de lysåbne naturtyper, og der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur. Denne indsats forventes at nedbringe truslen om tilgroning, herunder forekomst af invasive plantearter, og sikre egnede levesteder for arter på områdets udpegningsgrundlag. Herunder planlægges der gennemført en speciel indsats for pleje af hedearealer, som vil bidrage til at forbedre naturtilstanden på områdets arealer med tør hede (4030).

Indsatser gennemført i første og anden planperiode vedligeholdes, fx ved genrydning af arealer, hvor der tidligere har været gennemført en Natura 2000-indsats, og vil medvirke til at skabe mere lysåben natur og nedbringe truslen fra tilgroning med vedplaner og invasive arter på områdets arealer med bl.a. tør hede (4040), enekrat (5130) og strandeng (1330).

For skovnaturtyper, hvor det vurderes nødvendigt af hensyn til bevarelse af skovnaturtyper på udpegningsgrundlaget, sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje, hvilket også er til gavn for tilknyttede fugle og arter. Urørt skov (permanent ophør af drift m.v.) kan være en mulighed af hensyn til naturtyper og tilknyttede arter og fugle. Skovnaturtypebevarende drift og pleje samt urørt skov vil bidrage til at stabilisere naturtilstanden og mindske behovet for en vedvarende indsats i skovnaturtyperne og skabe mere struktur i skovene. Dette vil bidrage til at forbedre skovnaturtypernes tilstand, samt forbedre levesteder for tilknyttede arter.

Natura 2000-planen indeholder ikke indsatser mod trusler fra deposition af luftbåren kvælstof eller forstyrrelser af ynglefugles redepladser. Reduktion af kvælstofdeposition reguleres dog generelt af anden lovgivning.

1.6 Internationale miljøbeskyttelsesmål

Danmark har tilsluttet sig en række internationale konventioner indeholdende miljøbeskyttelsesmål, hvis indhold i en lang række tilfælde er indarbejdet i lovgivningen. For EU- lovgivningen gælder generelt, at den er implementeret i dansk lovgivning. Danmark har bl.a. ratificeret Ramsarkonventionen og Biodiversitetskonventionen. Biodiversitetskonventionens formål er bl.a. at sikre, at den biologiske mangfoldighed bevares. Formålet med Ramsarkonventionen er at beskytte vådområder med en særlig betydning for fugle. Danmark har udpeget 28 Ramsarområder, der alle indgår i EU's fuglebeskyttelsesområder. Ramsarområderne er dermed en del af det danske Natura 2000-netværk.

Planen er en udmøntning af EU's Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektiv implementeret i dansk lov via Miljømålsloven, lovbekendtgørelse nr.119 af 26. januar 2017 med senere ændringer. Planen vil sikre, at areal og tilstand af kortlagte naturtyper og levesteder for omfattede arter ikke går tilbage eller forringes. Samtidig vil der ske en særlig indsats for truede naturtyper og arter, hvilket er afspejlet i indsatsprogrammet i Natura 2000-planerne for tredje planperiode.

1.7 Planens indvirkning på miljøet

Natura 2000-planens indsats vedrører hovedsageligt forbedring af allerede eksisterende og beskyttet natur, idet evt. forbedrede vandforhold for naturarealer og eventuel udtagning af kulstofholdige lavbundsjord har en positiv effekt på særligt biodiversitet, men også i forhold til vand- og klimamål.

I tabel 1 herunder er gennemgået planens sandsynlige indvirkning på en række faktorer ifølge lovbekendtgørelse nr. 1976 af 27. oktober 2021, bilag 4.

Planens indvirkning på	Påvirkes	Ingen påvirkning	Redegør for indvirkning
Flora, fauna og biologisk mangfoldighed	X		Der er indledningsvist i den strategiske miljøvurdering redegjort for planens indvirkning på miljøet over landegrænser.

		<p>Natura 2000-planen medvirker generelt til at sikre, at flora, fauna og den biologiske mangfoldighed bevares og forbedres, idet planen medvirker til at skabe gunstige forhold for naturen.</p> <p>I Natura 2000-område nr. 210, Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne, vil en realisering af Natura 2000-planens indsatser om bl.a. at sikre en hensigtsmæssig drift og pleje af naturtyper og levesteder, medvirke til at hindre tilgroning af lysåbne naturtyper bl.a. tør hede (4030), enekrat (5130) og strandeng (1330). Mere konkret betyder det, at naturtilstanden opretholdes og/eller forbedres, §3-beskyttet natur samt levesteder for stor vandsalamander sikres. Ligeledes vil planens indsats om udarbejdelse af en national strategi for forvaltning af truede og rødlistede arter, gavne de rødlistede og truede arter i området. Planen vil medvirke til at opnå sammenhæng i områdets natur ved at sikre større arealer med lysåbne naturtyper og dermed bidrage til en større robusthed for naturtyperne og de arter knyttet hertil.</p> <p>Realisering af planens indsatsprogram vil samtidig sikre den §3-beskyttede natur, fredede og rødlistede arter i området samt velegnede levesteder for arter i området generelt.</p> <p>Flora, fauna og den biologiske mangfoldighed vurderes således at blive væsentligt positivt påvirket af planen.</p>
Befolkningen	X	<p>Natura 2000 planen har fokus på sikring af den eksisterende udpegede natur i området. For visse arealer vil gennemførelsen af planen betyde, at de vil blive omfattet af en plejeindsats, som vil kunne medføre en ændret drift eller hegning på arealerne, ligesom udlægning til urørt skov vil kunne medføre ændringer i adgangen til delområder inden for Natura 2000-området.</p>

			<p>Planen vurderes at give befolkningen mulighed for nye og større naturoplevelser, gennem indsatser om sikring og forbedring af naturkvaliteten i området.</p>
Menneskers sundhed	X		<p>Natura 2000-planen medvirker til at sikre og forbedre naturgrundlaget i området, hvilket vurderes at have en positiv betydning for den rekreative udnyttelse af området, fx i form af vandring og løb, og dermed menneskets sundhed.</p> <p>Indsatsprogrammet vurderes kun potentielt, undtagelsesvist og på mindre arealer at kunne hindre den rekreative udnyttelse af områderne, der foregår i dag, og denne eventuelle påvirkning vurderes ikke at være væsentlig.</p> <p>Det vurderes at gennemførelse af planen vil bidrage positivt til menneskers sundhed gennem forbedring af områdets biodiversitet og genskabelse af mere robuste økosystemer. Dette kan generelt påvirke menneskets sundhed ved forbedring og genskabelse af økosystemydelse som fx vand, træ, luftrensning, jordbundsdannelse, bestøvning mm.</p>
Jordbund	X		<p>Det vurderes, at en realisering af planens indsatser med sikring af pleje på arealerne, kan medføre udpining af jordbunden på arealer, der er næringsberigede som følge af nuværende eller tidligere gødsning.</p> <p>Det vurderes, at planen ikke påvirker jordbundens beskaffenhed idet, at indsatsprogrammet i planen ikke omfatter tiltag som vil kunne bevirke, at stoffer eller andet materiale vil kunne påvirke jordbunden, ligesom der heller ikke graves i området.</p>
Vand	X		<p>Planens indsats om at reducere omfanget af arealer med ikke-hjemmehørende træarter i forbindelse med udlæg til urørt skov, kan potentielt betyde en ændring i udvaskning af næringsstoffer til vandløb og søer.</p>

			Natura 2000-planen rummer ikke indsatskrav for vandkvaliteten, da disse krav fastlægges i vandområdeplanerne.
Luft		X	Det vurderes, at Natura 2000-planens indsatser ikke vil have indflydelse på luftkvaliteten, da de ikke medfører emission af stoffer til luften.
Klimatiske faktorer		X	Det vurderes, at Natura 2000-planens indsatser for sikring af hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje af de beskyttede naturtyper og arter ikke vil have indflydelse på klimatiske faktorer i dette Natura 2000-område.
Materielle goder		X	Det vurderes, at indsatser i Natura 2000-planen ikke vil påvirke materielle goder, idet realisering af indsatsprogrammet ikke berører ejendomme eller andre værdier for befolkningen. Fortidsminder, kulturarvsarealer, og adgangen til naturområder er vurderet under emnet "Flora, Fauna og Biologisk mangfoldighed", "Kulturarv, herunder kirker, arkitektonisk arv og arkæologisk arv", "Befolkningen", "Menneskets sundhed" og/eller "Fredninger, Bekendtgørelsesfredninger og vildtreservater".
Landskab	X		Det vurderes, at planen med dens indsatser vil kunne påvirke landskabet, fx hvis der udlægges urørt skov. Dette vil føre til ændringer i skovstrukturen med bl.a. mere dødt ved og flere store træer, som vil opfattes anderledes og give landskabet et andet udtryk i dele af området. Ved rydning af vedplanter på de lysåbne naturtyper, vil området kunne få et ændret landskabeligt udtryk og blive mere lysåbent. Det vurderes derfor at landskabet i området vil blive påvirket.
Kulturarv, herunder kirker, arkitektonisk arv og arkæologisk arv.		X	I området findes forskellige kulturarvsarealer. Planens indsatser om pleje vurderes, at kunne påvirke kulturarv i form af bl.a. pleje af fortidsminder som vil modvirke en tilgroning af disse og dermed sikring af kulturarven. Der vil fortsat være adgang til kulturarvsarealet.
Arter	X		Natura 2000-området rummer en lang række arter, herunder sjældne, fredede

			og rødlistede arter. Natura 2000-planen vil kunne påvirke forskellige arter i området eller arter som lever i tilstødende områder, da planen indeholder indsatser til forbedring af levesteder for arterne. Indsatser som pleje af områdets naturtyper og udlægning af urørt skov vil potentielt have en gavnlig effekt på levesteder for truede, sjældne og rødlistede arter i området.
Fredninger, Bekendtgørelsesfredninger og vildtreservater		X	Indsatsprogrammet i Natura 2000-planen for området vurderes ikke at stride imod områdets fredninger, da fredningerne har til formål at beskytte områdernes landskabsmæssige karakter samt sikre offentlighedens adgang hertil, hvilket Natura 2000-planen forventes at bidrage positivt til. Der er ingen vildtreservater i området.
Kumulative effekter	X		Natura 2000-planen har til formål at sikre og forbedre naturkvaliteten for naturtyper og arter på områdets udpegningsgrundlag. Evt. realisering af indsatsprogrammet i planen kan potentielt medvirke til en kumulativ positiv påvirkning i samspil med konkrete projekter.

Tabel 1. Gennemgang af planens indvirkning på en række miljøforhold.

1.8 Foranstaltninger der modsvarer negativ indvirkning på miljøet

Planen har indvirkning på de faktorer, der er listet i tabel 1. Vedrørende modstridende naturinteresser følger prioriteringen Natura 2000-planens retningslinjer. For så vidt angår modstridende naturinteresser henvises til Natura 2000-planens afsnit 3.3. Se i øvrigt afsnit om grundlag for prioriteringer nedenfor.

Natura 2000-planerne skal generelt sikre en højere kvalitet af naturen og bidrage til en større biologisk mangfoldighed. Planen for Natura 2000-område nr. 210 indeholder en indsats om udlægning af urørt skov. Udlægning af urørt skov i området kan medføre en ændret adgang til områder på visse tidspunkter af året hvor jordbunden vil være vådere, ligesom færdsel uden for veje og stier med tiden kan blive sværere som følge af væltede træer og eventuelle hegninger. Hvor staten udlægger urørt skov vil adgangen til området blive sikret gennem fortsat vedligeholdelse af veje, stier og friluftsfaciliteter som fortsat vil være tilgængelige. På private arealer der udlægges til urørt skov vil de generelle adgangsregler som følger af Lov om naturbeskyttelse fortsat gælde.

Udlægning af urørt skov vil ligeledes, alt efter beskaffenheden af arealet som udlægges til urørt skov, herunder fx beliggenhed som endnu ej er kendt, potentielt kunne påvirke forekomster af elle- og askeskov (91E0), som bliver vådere og hvor bevoksninger visse steder vil gå ud som følge af

ændret vandstand. Sådan en påvirkning vil fx kunne håndteres ved at følsomme forekomster af naturtypen sikres udeladt af arealet som udlægges til urørt skov.

Planen indeholder en indsats om at sikre sammenhæng i områdets natur, samt sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper og skovnaturtyper. Ved såvel pleje af eksisterende natur som udlægning af landbrugsarealer til natur vil dette ske efter aftaler mellem lodsejeren og kommunerne og mod økonomisk kompensation via EU's landdistriktsprogram.

1.9 Miljøvurderingens gennemførelse og grundlag for prioriteringer og valg

Natura 2000-planerne udarbejdes som følge af habitatdirektivets artikel 6. stk. 1, som fastslår, at medlemsstaterne skal iværksætte de nødvendige bevaringsforanstaltninger, hvilket bl.a. kan indebære udarbejdelse af hensigtsmæssige forvaltningsplaner, som er specifikke for lokaliteterne eller integreret i andre udviklingsplaner, relevante retsakter, administrative bestemmelser eller aftaler. I Danmark udarbejdes Natura 2000-planer, som angiver overordnede og konkrete mål for lokaliteterne, indsatsprogram med retningslinjer og evt. mulighed for prioritere mellem forskellige naturtyper og levesteder for arter på udpegningsgrundlaget ved realisering af indsatsprogrammet.

Natura 2000-planen er en overordnet statslig plan, som skal gennemføres gennem frivillige og lokale indsatser. Natura 2000-planen udarbejdes på baggrund af en basisanalyse, der bl.a. præsenterer data, redegør for relevante trusler og naturtilstanden. Natura 2000-planen danner efterfølgende grundlag for udarbejdelsen af en Natura 2000-handleplan. Natura 2000-handleplanen udarbejdes af kommunale og andre ansvarlige myndigheder, og har fokus på de forventede forvaltningsindsatser og initiativer, fordeling af indsatser mellem ansvarlige myndigheder og tidsfølgen for gennemførelsen af indsatserne.

Der kan således ikke i forbindelse med Natura 2000-plan foretage en konkret vurdering af indsatsernes miljøpåvirkning, da Natura 2000-planer ikke fastlægger hvor den konkrete indsats skal gennemføres. Miljøvurderingen er gennemført ud fra tilgængelig viden, bl.a. de oplysninger der fremgår af basisanalysen, udkast til Natura 2000-planen og det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

I de seneste basisanalyser (offentliggjort juni 2020) redegøres der for relevante trusler, og dermed at der fortsat er behov for indsatser for at sikres den nuværende naturtilstand og på sigt opfylde habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivets mål. I tredje planperiode (2022-2027) er der fokus på at sikre mere naturlige processer og naturens robusthed bl.a. i form af sammenhængende arealer, udlæg af urørt skov og udtag af kulstofholdige lavbundsjord. Derudover er der fokus på sikring af den eksisterende natur og levesteder bl.a. ved at fortsætte plejen af plejekrævende arealer, bekæmpe invasive arter, afsøge behovet for at udlægge forstyrrelsesfrie zoner og afsøge behovet for fiskeriregulering.

Overvejelserne har ført til, at der i Natura 2000-planen for N210, Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne, planlægges gennemført flere generelle indsatser med at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje også til gavn for tilknyttede arter. Dette omfatter, at der arbejdes for at sikre egnede levesteder for områdets arter, og bevarelse af skovnaturtyper som sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje også er til gavn for tilknyttede arter. Der arbejdes på at opnå størst mulig naturmæssig robusthed og sammenhæng i områdets natur ved at sikre større driftsenheder af lysåbne naturtyper og skovnaturtyper.

Herudover vil de specifikke indsatser bidrage til at sikre målsætningerne i Natura 2000-planen:

Urørt skov (permanent ophør af drift m.v.) kan være en mulighed af hensyn til naturtyper og tilknyttede arter og fugle. Ved udlæg til urørt skov skal der tages hensyn til levesteder for særligt følsomme arter.

Der gennemføres en grundlæggende indsats på hedearealer med henblik på forbedring af naturtilstanden.

Planen har til hensigt at sikre udpegningsgrundlaget og fremmer herved den biologiske mangfoldighed generelt. En målsætning for en bestemt naturtype, fugl eller art vil dog kunne indebære en nedprioritering af andre naturtyper, fugle eller arter. For området er der foretaget følgende valg:

I området ses stedvist en opvækst af træer og buske i de lysåbne naturtyper. I nogle tilfælde vil disse kunne udvikle sig til skovnaturtyper, men det prioriteres højere at sikre områdets areal og tilstand af de lysåbne naturtyper.

På mosaikforekomster af tør hede (4030) og enekrat (5130) prioriteres det at bibeholde de lysåbne arealer med tør hede (4030) ved at hindre tilgroning af arealerne. Det skal dog sikres, at arealer med etablerede enekrat (5130) opretholdes.

1.10 Overvågning

Resultatet af Natura 2000-indsatsen i forhold til udpegningsgrundlag og naturtilstanden bliver fulgt op på gennem det nationale overvågningsprogram, NOVANA, som Miljøministeriet er ansvarlig for. Desuden afreporterer Danmark bevaringsstatus vedr. habitat- og fuglebeskyttelsesdirektivet til EU-kommissionen hvert 6 år.

Basisanalysen bygger på kortlægningsdata og udgør det nuværende vidensgrundlag om status for områdets udpegningsgrundlag i forbindelse med Natura 2000-planlægningen. Basisanalysen gennemgår systematisk udpegningsgrundlaget med en beskrivelse af status for hver enkelt art, fugl og naturtype. Det er hensigten, at denne analyse opdateres i forbindelse med fremtidige planperioder.

Resume

Strategisk MiljøVurdering for forslag til Natura 2000-plan 2022-2027 for Spællinge Ådal, Døndal og Helligdomsklipperne (nr. 210). Miljøvurderingen sammenfatter Natura 2000-planforslaget's påvirkning af miljøet.

Miljøstyrelsen
Tolderlundsvej 5
5000 Odense C

www.mst.dk